

Het wonder van Winschoten

Nieuwbouw cultuurhuis De Klinker

De nieuwe Klinker is het eerste regionale theater zonder portaalbrug. Martin Hendriksma sprak met architect Lisette Plouvier van Atelier PRO en hoofd techniek Patrick Binee over de roerige ontstaansgeschiedenis van het Winschoter cultuurhuis. 'Nergens in Nederland zit je zo dicht op het toneel.'

| DOOR: MARTIN HENDRIKSMA |

Over één ding hoefde architect Lisette Plouvier niet lang na te denken. De buitengevel, die moest uit klinkers, bakstenen bestaan. 'Gróningse baksteen', zegt ze. 'Als je er beter naar kijkt, zie je drie steenbreedtes. Ze zijn door een lokale leverancier, steenindustrie Strating uit Oude Pekela, speciaal voor dit gebouw ontwikkeld uit Groningse klei. Dat was voor ons essentieel. Het gebouw moet hier passen. Je moet in Winschoten geen ufo neerzetten.'

Nee, een ufo is het zeker niet geworden, het ovale cultuurhuis aan het centraal in Winschoten gelegen Oldambtplein. Ook aan het cortenstaal in de plinten van de buitengevel zie je elementen terug uit het Groningse landschap: wuivend graan, water, bos. Naast

een theater met twee zalen, waarvan de kleine ook voor film gebruikt kan worden, omvat het cultuurhuis een bibliotheek, theatercafé Koperen Kees en een kunstencentrum annex muziekschool met zo'n vijftien oefenruimtes. De lokale omroep heeft er zijn studio's. Begin maart opende het cultuurhuis de deuren met twee voorstellingen van Bert Visscher. Het is een gebouw met een missie. Cultuurhuis De Klinker gaat in de gemeentelijke plannen als een magneet werken op het omliggende bevolkingskrimpgebied met bijbehorende leegstand. Het moet de lokale gemeenschap binden. Functies waaraan het in 2008 gesloten theater De Klinker, een gedateerde bakstenen burcht, niet meer aan kon voldoen.

Het nieuwe cultuurhuis is dan ook alles wat zijn voorganger niet was: licht en laagdrempelig. 'We hebben de natuurlijke hoogte van Winschoten, een woonhuis van twee lagen met kap, door willen laten klinken in de schaal en opzet', zegt Plouvier. Ze verwijst naar de twee gestapelde horizontale banden waar het gebouw uit bestaat. Dankzij de vele ruiten oogt het uitnodigend. De in Groninger stijl verticaal geplaatste bakstenen – fris oranje – en de neggen in de gevel verlenen de huid van De Klinker een spannende dynamiek: bij elk licht oogt die weer anders. Binnen het gebouw ontstaat door de veelheid aan functies een voortdurende reuring. En, al even opmerkelijk: Winschoten heeft als eerste regionale theater in de grote zaal geen portaalzone.

Voorzijde van De Klinker met de bibliotheekfuncties, gezien vanaf het Oldambtplein. | FOTO: © REYER BOXEM |

Halverwege failliet

Dat er aan het Oldambtplein weer een theater staat, mag gerust het wonder van Winschoten heten. De ontstaansgeschiedenis voltrok zich volgens de lijnen van een rampenplan.

Zeven jaar zat Winschoten zonder theater. Dat hadden er eigenlijk vijf moeten zijn. 'Het gebouw was eerst veel groter gepland', vertelt Plouvier in theatercafé Koperen Kees. 'In de aanbesteding was ook nog een parkeergarage en een evenementenhal opgenomen. De gemeentelijke rekenkamer plaatste vraagtekens bij de financiële haalbaarheid ervan. Toen hebben we een aantal varianten moeten ontwikkelen.'

Het politieke gesteggel daarover in de gemeenteraad – waaronder de Verenigde Communistische Partij Winschoten,

fel tegen het 'luchtkasteel' – is volgens Plouvier 'een beetje inherent' aan het ontwikkelen van culturele verzamelgebouwen. 'Maar dat de aannemer

'Het was een geluk bij een ongeluk dat de voormalige Klinker afbrandde'

halverwege failliet gaat, maak je zelden mee.' Die aannemer sleepte bovendien enkele onderaannemers mee in het faillissement. De bouw kwam stil te liggen. De ambtenaar die vanuit de gemeente het bouwproject begeleidde, werd uit zijn functie ontheven. En dan was er nog een duur foutje dat de goodwill onder de lokale bevolking deed slinken. De in de laatste jaren van de oude Klinker

gekochte theaterstoelen, nadrukkelijk bedoeld om mee te verhuizen naar het cultuurhuis, bleken in de nieuwbouw toch niet te passen zonder het voor de

exploitatie noodzakelijke aantal van 644 zitplekken terug te dringen. Ze eindigden op Marktplaats. De zoveelste strop.

Oude meerpalen

Vreesde Plouvier in het hele ontwikkelingsproces ooit dat het hele cultuurhuis zou worden afbesteld? 'Ja, absoluut. Eigenlijk al bij het eerste planoverleg. Toen na de parkeergarage ook de kleine zaal ►

De oude Klinker. Rechts: Bouwwerkzaamheden aan de nieuwe Klinker zijn wegens faillissement van de aannemer stilgelegd.

dreigde te worden wegbezuinigd, vroeg ik me serieus af of het nieuwe gebouw nog wel het verschil kon maken zoals de gemeente dat wilde. Het was een geluk bij een ongeluk dat in die tijd de voormalige Klinker afbrandde. Als die was blijven staan, was het waarschijnlijk een heel andere opgave geworden.’
Blikvanger in het nieuwe gebouw is de

Opdrachtgever: Gemeente Oldambt
Architect: Atelier PRO, Lisette Plouvier, Dorte Kristensen
Adviseur theater: Theateradvies bv
Akoestisch, bouwfysisch en brandadvies: Peutz BV
Adviseur constructie: ABT
Adviseur E- en W-installaties: Grontmij (tijdens ontwerp) Nijeboer-Hage (uitvoering)
Aannemer: Simon Benus (tot maart 2014)
Aannemer: Rottinghuis (vanaf mei 2014)
W-installeteur: De Groot
Hijstechniek en orkestheffer: Stakebrand
Leverancier licht: Controllux
Geluid: dB Audiovisueel
Stoffering: Showtex
Stoelen: Stol Duitsland
Toneelvloeren: Michels parket
Totale bouwkosten: 14 miljoen (bouwkundig, exclusief installatie en theatertechniek)

ronde grote zaal, aan de foyierzijde in de vorm van verzaagde planken van een soort schubben voorzien. ‘Oorspronkelijk wilden we daar oude meerpalen voor gebruiken’, zegt Plouvier. ‘Maar de zaag bleek bij elke zaagstreek kapot te gaan. Het bleek gewoon te hard, dat oude hout.’ De zaal moet volgens haar worden gezien als ‘een dierbaar meubel dat middenin je huis staat’. Al geeft ze toe dat je er door het schubbenpatroon ook een gordeldier in kunt zien. Of – zoals het Klinkerpersoneel dat inmiddels doet – een ananas.

Die grote theaterzaal vormt het hart van De Klinker, waaromheen aan de centrumkant de laagdrempelige bibliotheek is geplaatst en aan de achterzijde het loading dock. Tussen de zaal en de bibliotheek (verspreid over de begane grond en de eerste etage) en de muziekschool op de tweede etage bevindt zich een vide. Overdag het domein van de bibliotheek, ’s avonds, als een paar stellages boeken opzij zijn gereden, de foyer van het theater. Hangende bollampen geven sfeer aan de hoge ruimte.

Het is inmiddels zijn favoriete stek, zegt hoofd techniek Patrick Binee. ’s Avonds vanaf de bibliotheekgalerij op de eerste etage uitkijkend over het geroezemoes van het theaterpubliek daar beneden. ‘We hadden makkelijk alle ruimtes met een extra borstwering dicht kunnen maken’, vult Plouvier aan. ‘Maar dat stond haaks op de wensen van de gebruikers.

De essentie van dit plan is: in de gangen ben je samen, en uit de afgesloten ruimtes filter je eventuele overlast.’

Het staat theaterbezoekers vrij om in de pauze een bibliotheekboek ter hand te nemen of via de machines meteen te lenen. De geluidsoverlast van de inpandige muziekschool blijft binnen de perken. De oefenruimtes zijn als doos-in-doos gebouwd. Binee: ‘Zelfs als daar een bom ontploft, hoor je er in de theaterfoyer niets van.’

Positieve vibe

Binee begon in februari 2014 in een klein kantoor in de oude bibliotheek. De nieuwe directeur, Leo Hegge, was drie maanden daarvoor begonnen. Binee: ‘Teder een laptop op schoot, meer hadden we niet’, vertelt hij. ‘Een totaal lege organisatie: geen boekhouding, geen marketing, geen technici. Volgens de oude planning moesten we binnen vijf maanden operationeel zijn. Het faillissement van de aannemer heeft een half jaar vertraging opgeleverd, maar ons ook de ruimte gegeven om de organisatie beter op poten te zetten.’

Pas vanaf vorig jaar zomer droeg de gemeente de begeleiding van het bouwtraject over aan de gebruikers. Binee roemt het cultuurhuis omdat ‘het meteen een eigen sfeer heeft. Het oogt niet als nieuwbouwpand. Het heeft een swingende, warme binnenruimte, die een positieve vibe geeft aan de voorstelling

Theateradvies: portaalbrug voor De Klinker niet nodig

Waarom koos Theateradvies er bij De Klinker voor om geen portaalbrug in het ontwerp op te nemen? 'De portaalbrug komt voort uit vooral Duitse theaters die repertoire spelen', reageert creatief directeur Louis Janssen. 'Dat zijn producerende theaters met huisgezelschappen die overdag de ene voorstelling repeteren en in de avond een andere voorstelling spelen. Er moesten dus meerdere lichtplannen tegelijk

worden ingehangen om snel te kunnen switchen.

In Nederland is slechts één theater dat op die manier produceert: Nationale Opera & Ballet in Amsterdam. Nagenoeg alle andere theaters in Nederland zijn receptieve theaters. Daar komt 's ochtends een voorstelling binnen die dezelfde avond gespeeld wordt. Voor zulke voorstellingen is een dergelijke zware voorziening niet nodig. In artistiek opzicht is het zelfs een obstakel.

Door de portaalbrug wordt de afstand tussen voorstelling en publiek onnodig vergroot. Deze voorstellingen zijn beter gediend met een flexibele voorziening voor het belichten. Belichten zonder portaalbrug vergt natuurlijk een andere werkvolgorde, maar hoeft niet automatisch meer tijd te kosten. Acteurs, ontwerpers en reizende technici lieten in de discussie, die ook in Zichtlijnen werd gevoerd, weten dat ze liever geen portaalbrug hebben.'

die je wilt gaan bezoeken.' Ook onder de lokale bevolking overheerst volgens het hoofd techniek nu de trots dat dit bijzondere gebouw in hun Winschoten is verrezen.

Toch had Binee, als hij er eerder bij was betrokken, een aantal zaken in het ontwerp anders aangepakt. 'Wij beschikken dus nu over die portaallose grote zaal. Persoonlijk vind ik dat een prachtig concept. We hebben geen vaste koperen kees en kunnen dus ook decorstukken op het voortoneel zetten. Het trekkenveld loopt bij ons door tot aan de orkestbak. Gezelschappen die daarvoor in zijn, kunnen bijna op de schoot van de bezoekers toneel spelen.'

Maar: hoeveel groepen zijn dat nou helemaal in Winschoten? Binee: 'Als De Klinker zijn we een typisch ontvangend theater. Op een enkele amateurproductie na worden alle voorstellingen elders geproduceerd, dus niet voor een portaalloos theater zoals dat van ons. Daar hebben we arbeidsintensieve oplossingen voor moeten verzinnen: het kost extra uren techniek die ik terugzie in mijn exploitatie. Dat is het eerste wat ik anders zou doen, als ik eerder bij de bouw betrokken was geweest.'

Een ander pijnpunt is het gebrek aan verkeers- en opslagruimte. 'Het gebouw heeft alle functionaliteit die het nodig heeft', zegt Binee. 'Maar ingegeven door bezuinigingen is er enorm geschrapt in de verkeersruimtes en op de operationele

ruimtes om effectief theater te bedrijven. Met een vrachtwagen moet je achter laden en lossen op een portaaltje van amper twintig vierkante meter. En er is ook geen ruimte voor horeca-opslag.' De kratten frisdrank en bier staan nu ergens in een gang opgestapeld. 'Ons personeel moet noodgedwongen 's avonds eten in de artiestenfoyer. Dat vindt niet iedereen altijd prettig', zegt Binee.

Nachtclub

Hij geeft een rondleiding door het gebouw. In Koperen Kees, waar we beginnen, wijst hij omhoog. 'De lichtopbrengst van het gekleurde tl-licht blijkt

ook commerciële films mogen vertonen. Dat is hier in Winschoten, waar geen bioscoop is, een belangrijk onderdeel.' Probleem: de filmprojector was in eerste instantie achter de lichtbrug geplaatst, waardoor een deel van het beeld wegviel. Het is opgelost met een verplaatsbare lichtgondel langs de eerste trek. Voor de vlakke vloerzaal maakte Jezet naar ontwerp van Theateradvies een inklapbare tribune, waarvan de stoelen zowel in theaterstand (overeind) als in filmstand (achterover) te plaatsen zijn. Pièce de resistance van de nieuwe Klinker is onbetwist de grote zaal met 644 stoelen, het favoriete 'meubelstuk' van

'Je moet hier geen ufo neerzetten'

hier vrij laag. Als je uit de wit-verlichte foyer om een uur of acht het theatercafé binnenstapt, dan beland je in een nachtclub-achtige sfeer. Wat weer prima werkt om half twaalf, na de voorstelling.' Ach, stelt hij, 'daar komen we wel uit.'

Op het schone beton van de kleine zaal ontbreken nog de blauwe muurdozen die de akoestiek verder moeten verbeteren.

De vlakke vloerzaal met zo'n 160 stoelen was aanvankelijk bedoeld voor voorstellingen en concerten, maar kreeg er later in het proces alsnog een functie als filmzaal bij. Binee: 'En deze week heb ik gehoord dat we niet alleen art house maar

architect Plouvier. 'Hij is heerlijk compact', zegt Binee. 'De zaal is ondiep, de zichtlijnen zijn heel goed. Je zit nergens in Nederland zo dicht op het toneel. Dat maakt dit theater fantastisch om in te spelen. De artiesten en groepen die wij hier de afgelopen drie weken hebben gehad zijn zonder uitzondering enthousiast.'

De sfeer in de zaal wordt sterk bepaald door de lichtpanelen langs de zijmuren, die naar de behoefte van het optredende gezelschap in kleur en intensiteit kunnen variëren: van nachtclub-rood tot hemels blauw. Jammer, hooguit, dat ►

De grote zaal met lichtpanelen. Rechts: de foyer met bibliotheek en de geschubde wand van de grote zaal. | FOTO: © REYER BOXEM |

de ventilatie vooralsnog een zachte ruis blijkt op te leveren, die alleen in de nok van het theater uit is te zetten.

De klankkaatsers die diagonaal boven het voortoneel hangen, maken het mogelijk in De Klinker onversterkt te spelen. Binee: 'We hebben nog geen gezelschap gehad dat het aandurfde. Nu gebruiken we die klankkaatsers vooral om de blikrichting van het publiek richting podium te sturen.'

O ja-momentjes

De akoestiek van de grote zaal omschrijft hij als 'nagenoeg fantastisch'. 'We hebben een ronde wand aan de achterkant, nogal hard', legt hij uit. 'Die heeft als nadeel dat ie het geluid heel precies op twee plekje reflecteert. Als je daar langsloopt hoor je dat meteen: het geluid klinkt raar, anders. Daar moeten we nog iets op verzinnen.'

'Al met al zijn we binnen drie weken volledig operationeel. We hebben een

'In de grote zaal kun je zowel een gordeldier zien als een ananas'

vol programma met ruim veertig producties in tweeënhalve maand en het draait gewoon. Natuurlijk hebben we de nodige o ja-momentjes: een ontbrekend stopverlooptje, een deurmagneet die eraf valt of een brandalarm dat te snel werkt, dat soort dingen. We beschouwen dit restantje seizoen niet voor niets als proefperiode. Liefst hadden we slechts een enkele productie gehad, maar nu is het gewoon: bam, ertegenaan. En dat lukt. Mede door de geweldige inzet van het technische team (naast Binee één technicus in loondienst en twee freelancers).'

Eén kleine, maar niet onbelangrijke kwestie dan nog tot slot. Trots meldde het cultuurhuis eerder dat voor de buitengevel de grootste ruiten van Europa

zijn gebruikt: liefst 7,5 bij 2,5 meter.

De 'jumbo-ruiten' zijn inderdaad schitterend en vanwege het uitzicht over Winschoten nu al een favoriete hangplek van bibliotheekbezoekers. Maar is dat een verstandige keus, aan de rand van een aardbevingsgebied?

Plouvier: 'Die aardbevingen waren bij de ontwerptekeningen, een kleine tien jaar geleden, nog niet aan de orde. Dus dat zal nu moeten blijken.'

Binee: '99,9 procent van de gebouwen in Nederland is niet aardbevingsbestendig. Deze hoort daar nu ook bij. Dus als er een aardbeving komt, is het enige wat ons te doen staat: uit het gebouw rennen.' Lachend: 'Maar dat zou ik bij een gebouw dat wél aardbevingsproof is óók doen.' ◀